

Eugénie Grandet sau povestea unei succesiuni anulate

Eugénie Grandet or the Story of a Cancelled Inheritance Procedure

Carmen-Ecaterina CIOBĂCĂ¹

Rezumat: Studiul își propune să pună în lumină provocările pe care le presupune traducerea textului literar atunci când acesta evocă realități juridice. Am ales, spre exemplificare, domeniul dreptului succesiunilor și am extras din romanul *Eugénie Grandet* al lui Honoré de Balzac scena marcată de ironie amară în care tatăl protagonistei, care întrușipează avariția, o convinge pe aceasta din urmă să renunțe la partea de moștenire care i-ar reveni în urma decesului mamei. Discrepanța dintre cele două personaje este șocantă: avem, pe de o parte, un *pater familias* lipsit de scrupule, care pretinde a avea cele mai bune intenții, și, pe de altă parte, o fiică naivă, care nu este familiarizată cu noțiunile juridice invocate, care nu cere explicații și care renunță de bunăvoie la averea ce i se cuvine. Ca intermediar, notarul Cruchot încearcă, fără succes, să-i prezinte lui Eugénie conotațiile conceptelor vehiculate, astfel încât aceasta să acționeze în cunoștință de cauză. Analiza noastră vizează modul în care au fost transpuse în limba engleză și în limba română realități juridice evocate explicit sau implicit în textul sursă care fac referire la dreptul succesiunilor. Sunt trecute în revistă concepte și expresii precum „régler une affaire”, „fortune indivise”, „usufruit”, „biens indivis”, „nue-propriété”, „se dépouiller”. Chestiunea pecuniară este, de asemenea, omniprezentă în text: pentru Grandet, viața este, de fapt, „o afacere”. Observăm că, pe alocuri, traducătorii sunt ezitanți: fie nu cunosc îndeaproape domeniul dreptului succesiunilor, fie nu doresc să șocheze prin utilizarea unei terminologii precise, astfel încât camuflează realitățile juridice pe care textul de origine le prezintă în mod explicit, ceea ce schimbă percepția cititorului cu privire la gravitatea situației evocate și la machiavelismul personajului Grandet. Cunoașterea enciclopedică și permanenta documentare stau la baza unei traduceri fidele, care reproduce atât sensul, cât și vocea textului de origine.

Cuvinte cheie: Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*, dreptul succesiunilor, terminologie juridică, traducere literară.

Abstract: The paper emphasizes the challenges implied by the translation of literary texts that refer to legal matters. The field taken as reference is inheritance law. The author has selected a scene marked by bitter irony from the novel *Eugénie Grandet* by Honoré de Balzac. In this scene, Eugénie's father, who is the symbol of greed, persuades his daughter

¹ Lector univ. dr., Facultatea de Drept, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, carmen.ciobaca@gmail.com.

to give up the inheritance she was entitled to after the death of her mother. The discrepancy between the two characters is shocking: on one hand, we discover an unscrupulous *pater familias* who pretends to have the best intentions; on the other hand, his naive daughter does not know the meaning of the legal matters referred to, does not ask for clarifications and deliberately gives up her part of the inheritance. The notary Cruchot is a mediator who tries unsuccessfully to explain to Eugénie the meaning of the legal concepts that were mentioned and to help her take informed decisions. Our analysis focuses on the way in which certain legal concepts related to inheritance law, explicitly or implicitly referred to in the source text, have been translated into English and Romanian. We take into consideration notions and phrases such as “régler une affaire”, “fortune indivise”, “usufruit”, “biens indivis”, “nue-propriété”, “se dépouiller”. Pecuniary matters are pervasive in the source text: for Grandet, life itself is, in fact, “business”. We notice that sometimes translators are hesitant: they do not know in depth the field of inheritance law or they do not want to shock the target audience by using precise and technical terminology and, therefore, they disguise the legal matters explicitly expressed in the source text, which changes the readers’ perception on the seriousness of the facts and on Grandet’s Machiavellian nature. Extratextual knowledge and constant research ensure faithful translation that preserves the meaning and the tone of the original text.

Keywords: Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*, inheritance law, legal terminology, literary translation.

1. Introducere. Dreptul reflectat în literatură

Pe lângă funcția sa principală, aceea de a stârni emoții și de a genera o experiență estetică, literatura are, în subsidiar, caracter informativ, îndeosebi atunci când face referire la realități istorice sau sociale. Nu de puține ori, așadar, discursul literar are valoare documentară, descriind cu precizie sau făcând aluzie la tradiții, evenimente marcante sau mentalități. Dreptul, pe de altă parte, este rezultatul transformărilor societale înregistrate de-a lungul secolelor într-un anumit spațiu istoric. Fiecare sistem de norme s-a dezvoltat în diacronie în cadrul unei anumite culturi juridice, fiind marcat în mod iremediabil de aceasta. Astfel, dificultățile apar acolo unde nu există compatibilitate între diferitele culturi juridice, situație care se manifestă, de obicei, prin lipsa de corespondență a conceptelor. Este îndeosebi cazul culturii juridice anglo-saxone, cu totul diferită de cultura sistemelor de drept continental. Deoarece devine adesea cronică a realităților sociale, literatura poate include uneori aluzii la realități juridice și judiciare, acestea nefiind întotdeauna pe deplin înțelese de publicul neinițiat.

Un exemplu în acest sens îl reprezintă romanele lui Honoré de Balzac care compun împreună celebra *Comedie umană*. Opera lui Balzac este, în fapt, o radiografie a realităților sociale, a moravurilor și mentalităților societății franceze a secolului al XIX-lea, dar și un tablou al tipologiilor umane. Cu alte cuvinte, „comedia umană” este surprinsă de autor în toată splendoarea sa. Deoarece a fost el însuși ucenic în cadrul unui cabinet notarial, Balzac este familiar cu vocabularul juridic, caracterizat prin precizie și tehnicitate. Prin urmare, literatura care îi poartă semnătura se remarcă adesea prin descrierea minuțioasă a unor realități juridice recurente în epocă, cu utilizarea lexicului de specialitate. În cadrul prezentului

studiu vom analiza dacă traducerea operei balzacienne în limba engleză și în limba română păstrează mărcile juridice ale textului de origine, transpunându-le ca atare în limba țintă.

2. *Eugénie Grandet* sau caricatura avarității patologice

Romanul *Eugénie Grandet* (1833) este parte a *Comediei umane*, proiect monumental al lui Balzac, derulat în perioada 1842-1850, care cuprinde aproximativ nouăzeci de volume grupate în trei categorii: *Études de mœurs* (*Studii de moravuri*), *Études philosophiques* (*Studii filosofice*) și *Études analytiques* (*Studii analitice*). Romanul care face obiectul studiului nostru este parte a seriei *Études de mœurs* (*Studii de moravuri*), mai precis a secvenței *Scènes de la vie de province* (*Scene din viața de provincie*), acesta descriind viața unei familii din Saumur într-un context istoric și social dominat de fascinația banului. Din categoria *Études de mœurs* (*Studii de moravuri*) mai fac parte și *Scènes de la vie privée* (*Scene din viața privată*), *Scènes de la vie parisienne* (*Scene din viața pariziană*), *Scènes de la vie politique* (*Scene din viața politică*), *Scènes de la vie militaire* (*Scene din viața militară*), *Scènes de la vie de campagne* (*Scene din viața la țară*). *Comedia umană* cuprinde astfel mai mult de 670 de personaje sau „tipuri” inspirate de realitățile epocii.

Pentru a înțelege realitățile juridice expuse în roman, este necesară o analiză a contextului istoric și social al timpului. Franța descrisă de Balzac este una bulversantă și bulversată, aflată la răscruce de drumuri, marcată de schimbări succesive de regimuri politice și de transformări profunde, inclusiv de ordin tehnologic. Astfel, Revoluția Franceză (1789-1792) reprezintă un moment de o importanță capitală nu doar pentru Franța, ci și pentru Europa în general, printre consecințele acesteia numărându-se căderea monarhiei absolute, proclamarea Republicii, decăderea din drepturi a nobilimii și cristalizarea burgheziei. Începutul secolului al XIX-lea este profund marcat de ascensiunea lui Napoleon Bonaparte, personaj fulminant al istoriei universale. Sfârșitul domniei acestuia, în 1814, înseamnă pentru poporul francez revenirea regimului monarhic (Restaurația). Revoluția din 1830 avea să determine schimbarea monarhului, urmând ca a doua Republică franceză să fie proclamată în 1848, tot ca rezultat al unei revoluții.

Istoria nu a fost blândă, așadar, cu poporul francez la finalul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIX-lea. Schimbările de regim politic, adesea bruște și sângeroase, conflictul social din ce în ce mai evident dintre vechea aristocrație sărăcită și decăzută și burghezia aflată în plină ascensiune, care domina activitatea politică și comercială, dar și revoluția industrială ca șoc social au produs modificări profunde de ordin ideologic și pragmatic în sânul societății franceze. Trecerea de la activitatea pur agricolă la activitatea comercială și industrială, perspectiva îmbogățirii rapide prin speculă sau prin explorarea unor oportunități noi, precum călătoriile în Indii sau în Americi, determină clasa de mijloc să adopte o nouă filosofie asupra banului, acesta devenind pentru unii o obsesie. Pierre

Barb ris subliniază astfel că personajele lui Balzac se confruntă în permanen   cu haosul istoric  i social („les hommes face au désordre”).²

Romanul *Eugénie Grandet*, parte a *Scenelor din via a de provincie*, expune destinele membrilor unei familii din Saumur  i  nr urirea pe care o are asupra acestora obsesia banului.  n centrul romanului se află figura dominantă a lui Felix Grandet: tirania acestui *pater familias*, manifestată prin avari ie extremă, creează traume  i marchează iremediabil soarta celorlalte personaje. Numele fiicei sale, Eugénie, se reg se te ironic în titlu: motorul ac iunii este de fapt „p re Grandet”, un personaj caricaturizat la extrem. Astfel, parafraz ndu-l pe Buffon, Bernard Voilloux spune despre stilul balzacian că imită felul de a fi al omului de r nd, amestec de prost gust  i naivitate³. Balzac nu se supune normelor clasice, ia în der dere scriitura calofilă  i creează, în opera sa, omul-caricatură sau omul-tip, recurg nd în egală măsură la vocabularul specializat al psihologilor, juri tilor sau filosofilor  i la resursele limbajului curent.⁴

Nu este de mirare a adar că banul reprezintă tema centrală a acestui roman. Cultul banului, manifestat prin avari ie cu accente patologice, are consecin e nefaste asupra destinelor personajelor. Pentru Felix Grandet, banul reprezintă o filosofie de via    i principala ra iune de a fi, o for   anonimă, rece, care  nghea  energia vitală. Totul gravitează în jurul obsesiei lui Grandet de a face avere, iar sentimentele nu   i au locul în acest univers mercantil. Romanul abundă astfel în detalii referitoare la afaceri, pre ul bunurilor sau veniturile ob inute de diferite personaje: aflăm, bunăoară, că servitoarea Nanon c  tig  60 de franci pe an, că nepotul notarului Cruchot ob ine suma de 7000 de franci drept rentă de pe urma domeniului său, că afacerile lui Grandet, după decesul său, se ridică la suma de 17 milioane de franci. Banul pare să reprezinte, a adar, singura preocupare a personajelor, cu excep ia lui Eugénie.

Profilul caricatural al lui Felix Grandet se face remarcat de la bun început ca simbol al avariției într-o societate în derivă, ce împrumută treptat concepte capitaliste. Celebra sa frază „la vie est une affaire” („viața este o afacere”) este, în fapt, leitmotivul acestui roman. Grandet este interesat doar de profit: economisirea este un mod de via  , iar falimentul o ru ine. Banul este mai important dec t familia sa  i bunăstarea acesteia: „seulement Grandet permettait qu’on allum t du feu dans la salle, et il le faisait  teindre au trente et un mars, sans avoir  gard ni aux premiers froids du printemps ni   ceux de l’automne.”⁵ Este interesant de remarcat că Grandet nu face economie doar de bani, ci  i de cuvinte  i gesturi. Astfel, el simulează sărăcia pentru a nu- i da  n vileag statutul  i  ntrebu teaz  anumite stereotipii de limbaj menite s  sugereze celorlal i c  ar fi s rac cu duhul. Astfel, repet  obsesiv formulele „je ne sais pas, je ne puis pas, je ne veux pas, nous verrons

² P. Barbéris, *Le monde de Balzac*, B. Arthaud, Paris, 1973, p. 11.

³ B. Vouilloux, *Balzac et le style*, études réunies et présentées par Anne Herschberg-Pierrot (compte-rendu), *Littérature*, no. 118, 2000, p. 121.

⁴ M. Andr oli, “La Comédie humaine”:  l ments d’une philosophie de la mémoire, *L’Année balzacienne*, no. 7, 2006, p. 277.

⁵ H. de Balzac, *Eugénie Grandet*, Alexandre Houssiaux, Paris, 1855, p. 35.

cela”. De asemenea, după cum precizează naratorul, „Il ne disait jamais ni oui ni non, et n’écrivait point.”⁶

Banul reprezintă așadar „singurul zeu modern” („le seul Dieu moderne”)⁷, fiind venerat cu ardoare. Personajele secundare se fac și ele remarcate prin obsesia de a se îmbogăți sau de a-și menține cu orice preț privilegiile pecuniare. Astfel, familiile Grassin și Cruchot se află în competiție: vizitează casa Grandet doar din dorința de a-și vedea fiii căsătoriți cu Eugénie, așadar din motive pur financiare. Nepotul lui Felix Grandet, Charles, născut într-o familie bogată, este aparent îndrăgostit de Eugénie. Fire aventurieră, obișnuit cu stilul parizian dominat de lux, pleacă în Indii pentru a face avere. Ulterior se căsătorește cu o doamnă înstărită, care îi asigură în plus un statut confortabil. În contrast frapant cu celelalte personaje, Eugénie se remarcă prin ingenuitate într-o lume situată a priori în umbra banului, dominată de dorința de înavățire.

În universul creat de Balzac, unul al mercantilismului dus la extrem, totul este tranzacționabil. Într-un context social și istoric aflat în derivă, personajele par să își fi pierdut orice reper moral.

3. Provocarea de a traduce realități juridice „țesute” în textul literar

În cele ce urmează, vom analiza modul în care sunt traduse în limba engleză și în limba română concepte juridice întâlnite în romanul *Eugénie Grandet*. Traducerea în limba engleză datează din anul 1899, fiind realizată de Katharine Prescott Wormeley, în timp ce traducerea în limba română îi aparține lui Cezar Petrescu. Aceasta a fost publicată pentru prima dată în anul 1950 și a cunoscut numeroase reeditări de-a lungul timpului, fiind singura traducere în limba română a acestui roman al lui Balzac.

Scena selectată este cea în care, după decesul soției, Felix Grandet își convinge fiica să renunțe la partea de moștenire care i-ar reveni. Scena se remarcă prin dihotomia celor două personaje: avem, pe de o parte, un *pater familias* lipsit de scrupule, care simulează cele mai bune intenții și, pe de cealaltă parte, o fiică naivă, nefamiliarizată cu realitățile juridice care îi sunt prezentate, care refuză să ceară explicații sau să țină seama de recomandările primite de la notarul Cruchot și care renunță de bunăvoie la averea ce i se cuvine. Cât despre notarul Cruchot, acesta este un intermediar care încearcă fără succes să explice conotațiile conceptelor juridice invocate, astfel încât Eugénie să poată lua decizii în cunoștință de cauză.

În acest cadru, conceptul-cheie pe care este construită de altfel întreaga acțiune a romanului este „affaire”. Dacă în limbaj judiciar termenul înseamnă „speță”, „caz”, în romanul lui Balzac el are un sens pur economic, făcând referire la tranzacțiile dorite de Grandet în vederea înavățirii. Fragmentul în care este dezvăluită pe deplin rațiunea de a fi a personajului central este următorul:

⁶ *Idem*, p. 22.

⁷ *Idem*, p. 60.

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
[...] nous sommes quittes. Voilà comment doivent se faire <i>les affaires</i> . La vie est <i>une affaire</i> . (1855, p. 316-317)	[...] suntem chit! Iată cum se fac <i>afacerile!</i> (?) (2020, p. 228)	[...] we are quits. This is how <i>business</i> should be done. Life is <i>a business</i> . (1889, p. 251)

Traducătorul român recurge la echivalentul literal al termenului „affaire” („afaceri”), dar omite să traducă fraza-cheie pe care se întemeiază filosofia de viață a lui Grandet („La vie est une affaire.”), ceea ce reprezintă o eroare gravă, deoarece conținutul romanului este astfel trunchiat, iar vocea personajului este mai puțin pregnantă. În engleză regăsim același echivalent literal („business”).

În secvența ce urmează însă, sensul termenului „affaire” este mai general, iar traducătorii se adaptează în mod corespunzător:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
[...] te voilà héritière de ta mère, et nous avons de petites <i>affaires</i> à régler entre nous deux. (1855, p. 314)	[...] iată-te moștenitoarea bieteii tale mame; avem de pus la punct unele <i>lucruri</i> . (2020, pp. 226-227)	[...] you are now your mother's heiress, and we have few little <i>matters</i> to settle between us. (1889, p. 249)

Nici în acest context termenul „affaires” nu are un sens explicit juridic: totuși, verbul „régler”, tradus în română prin „a pune la punct” și în engleză prin „to settle”, are uneori conotații juridice, aici indicând intenția lui Grandet de a tranșa o anumită chestiune, de a realiza o tranzacție favorabilă.

Scena selectată se remarcă însă și prin prezența vocabularului pur juridic, adesea criptic pentru cititorul neinițiat. Fost ucenic al unui notar, Balzac dă dovadă de precizie atunci când întrebuițează lexicul de specialitate. Tehnicitatea limbajului juridic reprezintă o dificultate de traducere importantă, după cum putem remarca analizând fragmentul următor:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
[...] il faudrait signer <i>cet acte</i> par lequel vous renoncerez à la <i>succession</i> de <i>madame</i> votre mère, et laisseriez à votre père l' <i>usufruit</i> de tous les biens indivis entre vous, et dont il vous assure la <i>nue-propriété</i> ... (1855, p. 315)	Ar trebui să iscălești <i>actul</i> acesta, prin care renunți la <i>moștenirea mamei</i> și lași tatii <i>uzufructul bunurilor aflate în indiviziune</i> , a căror <i>nudă proprietate</i> și-o asigură. (2020, p. 227)	[...] it is necessary to sign <i>this deed</i> , by which you renounce <i>your rights to your mother's estate</i> and leave your father <i>the use and disposition, during his lifetime, of all the property undivided between you, of which he guarantees you the capital</i> . (1889, p. 250)

Fraza abundă în lexic juridic, iar transpunerea fidelă a acestuia în limba țintă poate îngreuna înțelegerea, îndeosebi dacă publicul nu este familiar cu realitățile evocate. Deși optează pentru un termen specializat („deed”) pentru a traduce

termenul „acte” din textul de origine, traducătoarea Katharine Prescott Wormeley alege în general să explicitizeze în limba engleză termenii specializați. Este, probabil, o opțiune personală, traducătoarea dorind să facă textul țintă accesibil publicului anglofon, dar această opțiune este explicată și prin faptul că anumite concepte din dreptul francez al succesiunilor nu au un corespondent în cultura juridică anglo-saxonă. Astfel, termenul „succession” însuși este tradus în engleză prin „estate”, „l’usufruit” este redat printr-o parafrază explicativă („the use and disposition, during his lifetime, of all the property”), sintagma „biens indivis” este redată literal („undivided property”), fără a ține seama de faptul că în dreptul anglo-saxon nu există noțiunea de indiviziune, iar substantivul „la nue-propriété”, străin pentru sistemul common law, este redat printr-un așa-zis echivalent („the capital”). Această traducere orientată către cultura juridică țintă schimbă, întrucâtva, percepția cititorului asupra realităților evocate în textul de origine. Traducerea în limba română, pe de altă parte, este mai fidelă conținutului juridic al textului sursă, fapt înlesnit și de înrudirea celor două culturi juridice, franceză și, respectiv, română. Astfel, formula „l’usufruit de tous les biens indivis entre vous” este tradusă prin „uzufuctul bunurilor aflate în indiviziune”, iar noțiunea „nue-propriété” este redată prin echivalentul său exact, „nuda proprietate”.

Anumite verbe aparent banale, dar cu conotații juridice, reprezintă o provocare pentru traducători, după cum putem observa în tabelul următor:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
Mademoiselle, monsieur votre père ne voudrait ni <i>partager</i> , ni <i>vendre</i> ses biens, ni <i>payer</i> des <i>droits</i> énormes pour l’argent comptant qu’il peut posséder. (1855, p. 314)	Domnișoară, tatăl dumitale n-ar voi nici să <i>împartă</i> , nici să <i>vândă</i> bunurile sale, nici să <i>plătească</i> sume cu totul enorme față de puținii bani lichizi pe care îi are la îndemână. (2020, p. 227)	Mademoiselle, your father does not wish to <i>divide</i> the property, nor <i>sell</i> the estate, nor <i>pay</i> enormous <i>taxes</i> on the ready money which he may possess. (1889, p. 249)

Observăm din nou că traducătoarea Katharine Prescott Wormeley are tendința de a explicita, pe când Cezar Petrescu se rezumă la o traducere literală, nu întotdeauna elegantă sau comprehensibilă: expresia „payer des droits énormes”, în speță, este redată în engleză prin „to pay enormous taxes”, iar în română prin „să plătească sume cu totul enorme”. Termenul „droits” este explicitat în engleză („taxes”), pe când formula aleasă de Cezar Petrescu este una stângace. Abordarea literală nu este neapărat una fidelă textului sursă, deoarece, în acest caz, sensul astfel redat este criptic. Verbele „partager”, „vendre” și „payer”, în schimb, care fac referire la eventuale tranzacții financiare, sunt transpuse literal în ambele limbi țintă, aceasta fiind soluția de traducere potrivită.

Scena selectată poate fi calificată ca reprezentând momentul inevitabilei spolieri a lui Eugénie de propriul său tată. Intenția lui Grandet, mârșavă în esență, este redată cel mai adesea prin mecanisme subtile la nivel textual. Este și cazul fragmentului de mai jos, în care tatăl i se adresează mioros fiicei și, prin intermediul

unor promisiuni deșarte, încearcă să o convingă să semneze actul prin care aceasta renunță la partea sa de moștenire:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
Fifille, [...] au lieu de signer cet acte qui coûtera gros à faire enregistrer, si tu voulais renoncer [...] à la succession de ta pauvre chère mère défunte, et <i>t'en rapporter à moi pour l'avenir</i> , j'aimerais mieux ça. (1855, p. 315-316)	Fetico, [...] în loc să iscălești actul ăsta, a cărui înregistrare ar costa scump, n-ar fi mai bine să renunți [...] la moștenirea răposatei tale mame și <i>să-mi treci mie tot ce ai?</i> (2020, p. 228)	My little girl [...], if, instead of signing this deed, which will cost a great deal to record, you would [...] agree to renounce your rights as heir to your poor dear, deceased mother's property, and <i>would trust me for the future</i> , I should like it better. (1889, p. 250)

Expresia „t'en rapporter à moi pour l'avenir” face obiectul interpretării traducătorilor. Versiunea în limba engleză păstrează implicitul sursă, pe când în textul românesc descoperim o explicitare discutabilă: pe de o parte, implicitul este abandonat, iar, pe de altă parte, interpretarea traducătorului este eronată deoarece se îndepărtează radical de sensul exprimat în textul de origine. Grandet îi sugerează lui Eugénie că poate să se bazeze pe el în ceea ce privește viitorul și nu îi cere nicidecum în mod fățiș să-i cedeze lui partea de moștenire la care ar fi îndreptățită. Prin alegerea sa neinspirată, traducătorul român modifică vocea textului și percepția publicului țintă asupra caracterului duplicitar al lui Grandet.

Verbul „a spolia” apare în mod explicit în secvența aleasă drept referință. În primul context inclus în tabelul de mai jos este pronunțat chiar de Grandet, ca tehnică de a-și manipula fiica, iar în al doilea este menționat de notarul Cruchot, care încearcă fără sorți de izbândă să o convingă pe Eugénie să nu renunțe la moștenirea ce i se cuvine:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
Ni vous ni ma fille ne voulez me <i>dépouiller</i> . (1855, p. 315)	Nici dumneata, nici fiica mea nu voiți să <i>mă despuiați</i> . (2020, p. 227)	Neither you nor my daughter wish to <i>rob</i> me [...]. (1889, p. 249)
Mademoiselle, [...] il est de mon devoir de vous faire observer que vous vous <i>dépouillez</i> ... (1855, p. 316)	Domnișoară, [...] sunt dator să vă atrag luarea-aminte că <i>vă despuiați de avere</i> ... (2020, p. 228)	Mademoiselle, [...] it is my duty to point out to you that you <i>are despoiling yourself without guarantee</i> [...]. (1889, p. 250)

Verbul „dépouiller”, tradus în mod standard prin „a spolia”, pune probleme traducătorilor: în engleză avem de-a face cu o supra-traducere (verbul „to rob” are un semantism mult prea evident), respectiv cu o explicitare subiectivă („you are despoiling yourself without guarantee”); pe de altă parte, traducerea în română este discutabilă, verbul „a despuia” fiind arhaic, iar utilizarea sa la diateza reflexivă („a se spolia de avere”) este cel puțin stângace.

Din sfera semantică a verbului „dépouiller” face parte și substantivul „spoliation”, întâlnit în contextul de mai jos:

Text sursă	Text țintă (română)	Text țintă (engleză)
Le lendemain, vers midi, fut signée la déclaration par laquelle Eugénie accomplissait elle-même sa spoliation. (1855, p. 317)	A doua zi, către amiază, a fost astfel iscălită declarația, prin care Eugénie se jefuia cu mâna ei. (2020, p. 229)	The next morning Eugenie signed the papers by which she herself completed her spoliation. (1889, p. 251)

Dacă versiunea în engleză este literală, traducătorul român recurge la o interpretare personală într-o notă livrescă („se jefuia cu mâna ei”), care evită însă franchețea termenului de origine. Reamintim că este vorba despre un termen care caracterizează, practic, acest episod din roman pe care noi l-am numi „Inevitabila spoliere”.

Succinta noastră analiză ne-a dezvăluit astfel că limbajul juridic care se regăsește în textul literar poate reprezenta o provocare importantă de traducere. Dacă versiunea în limba engleză se remarcă în general printr-o abordare literală, traducătorul român încearcă să confere o mai mare literaritate textului țintă, dar soluțiile propuse sunt adesea stângace, discutabile. Pe de altă parte, conceptele juridice specifice dreptului succesiunilor sunt mai ușor de transpus în limba română decât în limba engleză datorită apartenenței culturii juridice franceze și românești la aceeași mare familie a dreptului continental.

4. Concluzii

Studiul de caz din secțiunea anterioară ne-a demonstrat că, atunci când limbajul juridic este „țesut” în textul literar, traducătorii sunt adesea ezitanți: fie nu cunosc îndeaproape domeniul dreptului succesiunilor, fie nu doresc să șocheze cititorul prin utilizarea unei terminologii de specialitate, astfel încât camuflează realitățile juridice redate explicit în textul de origine. Efectul pe care asemenea opțiuni ale traducătorului îl au asupra publicului țintă este unul deloc neglijabil: cititorul capătă o înțelegere și o percepție eronată cu privire la machiavelismul personajului Grandet și la gravitatea situației evocate (un tată își spoliază propria fiică prin intermediul unor tehnici de manipulare bine puse la punct). Cunoașterea enciclopedică și permanenta documentare a traducătorului stau la baza unei traduceri reușite, care reproduce atât sensul, cât și vocea textului de origine, redând cu fidelitate realitățile juridice evocate în roman.

Referințe:

- Andréoli M., „La Comédie humaine” : éléments d’une philosophie de la mémoire, *L’Année balzacienne*, no. 7, 2006, pp. 277-293.
- Balzac H. de, *Eugénie Grandet*, Alexandre Houssiaux, Paris, 1855.
- Balzac H. de, *Eugenie Grandet*, translated by Katharine Prescott Wormeley, Roberts Brothers, Boston, 1889.
- Balzac H. de, *Eugénie Grandet*, traducere de Cezar Petrescu, Litera, București, 2020.
- Barbérís P., *Le monde de Balzac*, B. Arthaud, Paris, 1973.
- Vouilloux B., *Balzac et le style*, Études réunies et présentées par A. Herschberg-Pierrot (compte-rendu), *Littérature*, no. 118, 2000, pp. 121-122.

